

- ленна політика в Російській Федерації. — 2008. — № 8. — С. 11–19.
15. Кононович К.Ю. Введение в фандрайзинг / К.Ю. Кононович / НОУДОВ «Северозападна народна академія» для «школы НКО» — М., 2003. — 11 с.
 16. Ярова І.Є. Соціальна відповідальність в системі управління раціональним природокористуванням: еколого-економічні аспекти / І.Є. Ярова // Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: [монографія] / за ред. д-ра економ. наук, проф. Є.В. Хлобистова. — Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. — С. 366–378.
 17. Мишенин Е.В. Концептуальные основы формирования экологически ориентированного механизма управления природохозяйствованием / Е.В. Мишенин // Економіст. — 2012. — № 3. — С. 59–64.
 18. Ярова І.Є. Екологічне управління у сфері природокористування: механізм формування та розвитку / І.Є. Ярова // Національний менеджмент організацій: інтегральний вимір: [монографія] / за ред. д-ра економ. наук, проф. Л.І. Михайлової. — Суми: видавництво «Козацький вал», ВАТ «Сумська обласна друкарня», 2009. — С. 185–204.
 19. Мішеніна Н.В. Організаційно-економічне забезпечення використання твердих побутових відходів в теплоенергетиці / Н.В. Мішеніна, О.В. Панченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2012. — № 4.(52). — С. 101–107 — (Серія «Економіка та менеджмент»).
 20. Крикавський Є. Логістичне управління: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Є. Крикавський. — Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2005. — 684 с.
 21. Мішенін Є. Логістичне управління промисловим виробництвом у контексті розвитку «зеленої» економіки в Україні / Є. Мішенін, І. Коблянська // Економіст. — 2012. — № 1. — С. 8–12.
 22. Экологический менеджмент: [учебник для ВУЗов] / Н. Пахомова, К. Рихтер, Л. Эндрес — СПб: Питер. — 544 с.

УДК 332.2

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗМІЩЕННЯ ОСНОВНИХ ТОВАРНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР НА ОРНИХ ЗЕМЛЯХ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О.П. Жук

кандидат економічних наук
доцент кафедри геодезії та картографії

Д.О. Тимошин
магістр

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано сучасний стан використання та охорони земельних ресурсів Київської області. Встановлено необхідність доповнення еколого-технологічними показниками класифікації придатності ґрунтів за агроекологічними та агробіологічними потребами окремих культур.

Ключові слова: раціональне використання орних земель, еколого-технологічні показники, екологічнобезпечне землекористування.

Проаналізувавши сучасне використання та охорону земельних ресурсів новостворених агроформувань у Київській області, доходимо висновку, що раціональне використання сільськогосподарських угідь, і насамперед орних земель, трактується неоднозначно. Воно повинно забезпечувати економічний ефект суспільству та охорону природних ресурсів і поліпшення навколишнього природного середовища, відтворення родючості ґрунтів як одного з його

складових. Отже, підходи до раціоналізації сільськогосподарського землекористування слід розглядати під кутом зору узгодження екологічних та економічних аспектів використання земельних ресурсів і насамперед ріллі, яка має досить потужне антропогенне навантаження через найбільш інтенсивне використання. Таке узгодження зумовлює необхідність удосконалити розміщення виробництва продукції рослинництва стосовно територіальних природ-

но-кліматичних особливостей та застосувати відповідні механізми економічного стимулювання раціонального використання земель і відтворення родючості ґрунтів, створення на цій підставі сприятливого життєдіяльного середовища. Ці процеси можуть забезпечуватися на підставі показників синтезованої земельно-інформаційної системи, яка містить інформацію про взаємозв'язки, що утворилися на основі еволюційного розвитку між сільськогосподарськими культурами і навколишнім природним середовищем. Такою системою виступає природно-сільськогосподарське районування, що характеризує властивості і якість ґрунтів та агробіологічні вимоги основних сільськогосподарських культур до природного середовища і насамперед ґрунтового, показники про врожайність цих культур, виробничі витрати, доходи.

При визначенні придатності ґрунтів відповідно до оптимальних агробіологічних та агроекологічних вимог окремих культур і оцінюванні земель у цілому головним фактором є об'єктивність, яка забезпечується в певній послідовності географічним та аналітичним методами. Таке поєднання зумовлюється тим, що в складному взаємозв'язку чинників, які впливають на відтворення виробництва в сільському господарстві, немає можливості виділити один або кілька з них, що інтегрально відбивали б багатоплановість природно-економічних умов за один прийом. Тому врахувати складний взаємозв'язок цих чинників можна послідовним розподілом території залежно від масштабності впливу природно-економічних факторів і застосуванням методів математичної статистики. Такий розподіл (районування) полягає у виділенні за певною системою таксономічних одиниць на території, яку вивчають. Такими одиницями є природно-сільськогосподарська зона, гірська природно-сільськогосподарська область, природно-сільськогосподарська провінція, природно-сільськогосподарський округ і район [1–4].

Науково-методичні принципи такого розподілу території достатньо висвітлені в науковій літературі. На їхній основі здійснено природно-сільськогосподарське районування Київської області [2, с. 124–126]. Ця система (районування) розглядається як основа для здійснення класифікації придатності ґрунтів.

Питання класифікації придатності ґрунтів до потреб окремих культур і до оцінювання земель в цілому розглядається в наукових працях відомих вчених: Д.І. Бабміндри, Д.С. Добряка, О.П. Канаша, М.І. Полупана, І.А. Розумного, А.М. Третяка та ін. Вони ґрунтуються на властивостях і ознаках, що харак-

теризують добротність ґрунтів. Враховуючи цільове використання земель, що є суспільно необхідним для виробництва продукції рослинництва, добротність ґрунтів треба визначати відносно оптимальних агробіологічних, агро-екологічних вимог окремих культур [3, с. 13]. А ціну землі слід установлювати тільки на основі вартісних або цінкових категорій, у яких акумулюється взаємодія сукупності природно-екологічних, суспільних, антропогенних чинників використання земель, тобто їхня прибутковість, доходність, ефективність. Детальніше з еколого-економічних позицій класифікацію придатності земель розглядає А.М. Третяк [5, с. 82–89]. В основу класифікації орних земель покладено економічну оцінку земель — окупність витрат виробництва.

Оцінюючи в цілому позитивно вказані підходи та критерії класифікації, можна стверджувати, що при першому і другому підходах недостатньо враховуються числові показники еколого-технологічних характеристик територіального аспекту. Саме вони (крутість і довжина схилів, розмір змиву верхнього родючого шару ґрунту в т/га) значною мірою впливають на придатність орних земель для вирощування сільськогосподарських культур та технологічні витрати. Іншими словами, еколого-технологічні показники повинні доповнювати згадану класифікацію придатності.

У своїх дослідженнях ми поставили завдання — обґрунтувати доцільність доповнення класифікації придатності орних земель за агро-екологічними та агробіологічними вимогами окремих культур показниками еколого-технологічних характеристик територій.

Основні положення класифікації придатності орних земель за еколого-технологічними показниками як наукова передумова їхнього раціонального (екологобезпечного) використання і охорони є базисом для розроблення системи заходів у процесі землевпорядного проектування. Ця база формується при підготовчих роботах, шляхом натурних обстежень і коригування планового матеріалу. При натурних обстеженнях уточнюються на місцевості межі підкласів придатності за показниками похилів, а також установлюються експозиції схилів, які можуть бути використані для виділення робочих ділянок, особливо якщо на ділянці розміщуються просапні культури. Може виникнути потреба також у натурному ґрунтовому обстеженні для уточнення еродованості ґрунтів. Матеріали цих обстежень будуть додатковою інформацією для розроблення класифікації придатності орних земель у досліджуваному регіоні за еколого-технологічними показниками. За матеріалами натурних обстежень можна

уточнювати результати аналізу рівня використання орних земель на різних стадіях землепорядного проектування: при розробленні регіональних програм використання і охорони земельних ресурсів, проектів землеустрою адміністративно-територіальних утворень, проектів землеустрою сільськогосподарських підприємств. Уточнені під час натурних обстежень дані, враховані також при розміщенні основних товарних сільськогосподарських культур, оцінюванні структури посівних площ та його удосконаленні, формуванні еколого-зрівноважених агроландшафтів.

Отже, з урахуванням еколого-технологічних характеристик визначаються площі з різними природними можливостями й обмеженнями на рівні регіону, що являє собою просторовий базис для екологічно і економічно обґрунтованого розміщення виробництва продукції землеробства.

Таким чином, одним із ключових етапів застосування матеріалів природно-сільськогосподарського районування виступає розподіл орних земель за придатністю ґрунтів та агроекологічних умов для вирощування основних товарних сільськогосподарських культур (озимої пшениці, озимого жита, ячменю, вівса, кукурудзи, картоплі, льону, цукрових буряків, соняшнику).

Враховуючи державне регулювання в галузі використання й охорони земельних ресурсів згідно з чинним земельним законодавством, розподіл орних земель за їхньою придатністю для вирощування вказаних товарних сільськогосподарських культур має здійснюватися в розрізі адміністративних районів (табл. 1).

Площі за градаціями придатності визначаються за даними про агрокліматичні вимоги вирощування названих культур до тепла, вологи, світла на різних фазах розвитку. До градації придатності віднесені площа першого, другого і третього підкласів придатності для груп усіх зернових; першого і другого — для кукурудзи на зерно, картоплі, соняшнику, цукрових буряків, тобто землі, на яких вирощування цих культур не супроводжується докорінними меліоративними заходами; четвертий підклас — малопродатні; п'ятий — непродатні. Такий розподіл за градаціями показує можливість визначити обсяги виробництва продукції окремих культур в умовах, близьких до екологічного оптимуму. Цей процес має два важливі аспекти. З одного боку, це вирішальний крок у створенні реальних передумов для формування екологічно безпечного землекористування, шляхом порівняльного аналізу територій за сприятливістю агроекологічних умов для певних культур або їхніх груп. З іншого — це можливість динамічного реагування землекористування до ринкових умов, яке забезпечить екологічно доцільне та економічно ефективно пристосування до відповідного попиту виробництва продукції рослинництва в ринковому середовищі.

Порівнявши розподіл орних земель за придатністю ґрунтів та агроекологічних умов для вирощування основних товарних сільськогосподарських культур з динамікою зміни структури посівних площ сільськогосподарських культур за останні 22 роки (табл. 2), можна зробити такий висновок: площі орних земель з найкращими показниками (перший і другий підкласи придатності) повністю забез-

Таблиця 1

Розподіл орних земель за придатністю ґрунтів та агроекологічних умов для вирощування основних товарних сільськогосподарських культур Київської області

Градація	Площа за градаціями придатності, га							
	Озима пшениця	Озиме жито	Ячмінь	Овес	Кукурудза	Картопля	Цукровій буряки	Соняшник
I	576027	731302	601901	732668	516634	1031	227072	207373
II	246922	269092	248241	243294	294585	35384	415403	515842
I+II	822949	1000394	850142	975962	811219	36415	642475	723215
III	251003	175733	273921	231999	141001	67831	245711	191706
I+II+III	1073952	1176127	1124063	1207961	952220	104246	888186	914921
IV	167361	68477	118253	38531	144336	5687	117138	184457
V	34269	30978	33266	29090	52205	16888	143437	49383
Усього	1275582	1275582	1275582	1275582	1148761	126821	1148761	1148761

Джерело: складено за даними [3] та авторськими розрахунками.

Динаміка зміни структури посівних площ сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств

	Роки					
	1990		2000		2012	
	Площа, тис. га	%	Площа, тис. га	%	Площа, тис. га	%
Уся посівна площа	1423,6	100,0	1217,4	100,0	1153,5	100,0
Зернові культури	593,5	41,7	587,3	48,2	623,5	54,1
у тому числі:						
озима пшениця	291,7	49,1	254,7	43,4	198,0	31,8
ярий ячмінь	85,2	14,4	110,9	18,9	97,5	15,6
зернобобові	82,7	13,9	30,7	5,2	32,5	5,2
Технічні культури	124,5	8,7	83,1	6,8	147,4	12,8
у тому числі:						
цукрові буряки (фабричні)	114,5	91,9	55,3	66,5	28,3	19,2
соняшник	4,8	3,9	21,7	26,1	86,2	58,5
Картопля та овоче-баштанні	124,3	8,7	124,9	10,3	123,3	10,7
Кормові культури	571,2	40,1	407,8	33,5	108,3	9,4
у тому числі:						
трави	139,5	24,4	130,7	32,1	32,3	29,8
багаторічні трави	210,1	36,8	157,1	38,5	44,4	41,0

Джерело: сформовано за матеріалами [6] та авторськими розрахунками.

печують вказану структуру посівів. Особливо це стосується просапних культур.

Динаміка зміни структури посівних площ області (1990–2012 рр.) свідчить про чітке реагування на формування і розвиток ринкових відносин. Зростає частка зернових культур із 41,7 до 54,1%, технічних культур — 8,7 до 12,8% при зниженні частки цукрових буряків фабричних з 91,2 до 19,2% у структурі технічних культур. Це зумовлено перерозподілом зон вирощування відповідно до придатності ґрунтів та агроекологічних умов.

Позитив такого перерозподілу підкріплюється зростанням урожайності, валової продукції, продуктивності праці в рослинництві, збільшенням доходності сільськогосподарських підприємств [6]. Отже, розподіл орних земель за придатністю ґрунтів та агроекологічних умов для вирощування основних товарних сільськогосподарських культур необхідно картографувати по кожному адміністративному району з нанесенням меж новостворених агроформувань. Такі карти стануть науковою передумовою екологобезпечного використання орних земель з урахуванням ринкового середо-

вища. А враховуючи, що орні землі є однією з найважливіших і найбільш інтенсивно використовуваних складових агроландшафтів, і в цих умовах забезпечують екологобезпечне землекористування, то й гарантують надійну їхню охорону.

Виходячи із системного аналізу рівня використання і охорони земельних ресурсів у досліджуваному регіоні, встановлено, що 131 244 га орних земель не відповідають екологічно доцільному використанню в господарському обігу земель. Такі орні землі підлягають трансформації під інше функціональне використання (залуження, переведення в пасовища), із зміною цільового використання (заліснення) або під консервацію (перелоги) з подальшим відновленням існуючого функціонального використання.

ВИСНОВКИ

Оцінюючи підхід класифікації орних земель, що ґрунтується на природно-сільськогосподарському районуванні та даних економічної оцінки, встановлено недостатність у них числових показників еколого-технологічних

характеристик територіального аспекту (крутість і довжина схилів, розмір змиву верхнього шару ґрунту в т/га), які значною мірою впливають на придатність орних земель для вирощування сільськогосподарських культур та технологічні витрати. Отже, еколого-технологічні показники повинні доповнювати класифікацію придатності ґрунтів за агроекологічними та агробіологічними вимогами окремих культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабміндра Д.І. Територіальний природно-сільськогосподарський поділ Запорізької області та оптимізація землекористування / Д.І. Бабміндра // Землевпорядний вісник. — 2003. — № 1. — С. 35–39.
2. Добряк Д.С. Методичні рекомендації щодо здійснення природно-сільськогосподарського районування (зонування) земель України /
- Д.С. Добряк, О.П. Канащ, С.О. Осипчук та ін. // Землевпорядний вісник. — 2004. — № 4, — С. 53–56.
3. Добряк Д.С. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання / Д.С. Добряк, О.П. Канащ, Д.І. Бабміндра, І.А. Розумний. — К.: Урожай, 2007. — 464 с.
4. Жук О.П. Природно-сільськогосподарське районування як основа синтезуючої інформаційної системи. / О.П. Жук // Землеустрій і кадастр, — 2007. — № 2. — С. 64–71.
5. Третяк А.М. Землевпорядне проектування: еколого-ландшафтне землевпорядкування сільськогосподарських підприємств / А.М. Третяк, В.М. Другак, Р.А. Третяк, Л.А. Гунько. — К.: Аграрна наука, 2007. — 120 с.
6. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2012 / Державна служба статистики України; за ред. Н.С. Власенко. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2013. — 392 с.

УДК 351.823.1 : 353

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА З УРАХУВАННЯМ ПРИРОДНИХ РИЗИКІВ

І.І. Думич

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Інститут водних проблем і меліорації НААН

Обґрунтовано теоретико-методичний підхід до планування аграрного виробництва, що враховує невизначеності і дає змогу зменшити вплив природних ризиків на результат сільськогосподарської діяльності внаслідок прийняття оптимальних управлінських рішень.

Ключові слова: ризик, виробництво, аграрний сектор, планування, невизначеності.

Внаслідок ринкових перетворень, що проводяться в сільському господарстві, виникає ряд актуальних питань, від вирішення яких залежить формування економічного механізму, що забезпечує збалансований розвиток галузей, які формують аграрний сектор економіки. Для функціонування сільського господарства в умовах ринкового середовища особливою значимість набуває адаптація до природних ризиків сільськогосподарського виробництва, що багато в чому визначає функціонування й розвиток агропродовольчої сфери.

В агропромисловому комплексі врахування ризиків має принципове значення, оскільки залежність умов та результатів господарської діяльності від випадкових, насамперед погодних, факторів особливо велика. Неабияке значення при цьому має територіальна організація сільськогосподарського виробництва, сукупність природних (особливо земельних) ресурсів,

задіяних у виробництві. Оскільки діяльність сільгосптоваровиробників об'єктивно пов'язана з природними ризиками, то, щоб забезпечити стаке функціонування аграрної сфери, необхідно дотримуватися й використовувати основні принципи дослідження ризиків. Реалізація цих принципів повинна сприяти формуванню системи організаційно-економічних заходів щодо зниження негативного впливу чинників ризику на результати сільськогосподарського виробництва.

У різний час проблемам прийняття рішень в умовах ризику присвячувалися фундаментальні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. У розвиток концепцій ризику в сільському господарстві свій вклад внесли В. Андрійчук, О. Война, С. Ілляшенко, А. Камінський, В. Кузнецов, В. Лук'янова, А. Старостіна та інші дослідники. У працях цих авторів визначено категоріальний зміст ризику, розкрито